

ILIRSKI GROB IZ UDBINE
Prilog materijalnoj kulturi Japoda

Ein illyrisches Grab aus Udbina
Ein Beitrag zur materiellen Kultur der Japoden

VLADIMIR MIROSAVLJEVIĆ

U otkopanim i utvrđenim nalazištima Željeznog doba s područja Like i drugih sjeverozapadnih krajeva naše zemlje većim dijelom nalazimo priloge, koji posjeduju karakteristike svojstvene proizvodima materijalne kulture Ilira. U tom smislu gotovo da nam i svako novo nalazište pruža, u određenoj mjeri, mogućnost, kako bismo skalu proizvoda mogli dopuniti nizom priloga, koji odgovaraju Ilirima i njihovim diferenciranim plemenima, starosjediocima ovih krajeva.

Ovdje iznosimo sabrane kulturne ostatke pronađenog groba u Udbini¹, koji daju novi prilog i dopunu inventaru nalaza i nalazišta na području Like. Svi prilozi ovog nalaza, osim staklenih zrnaca, izrađeni su od metala u brončanoj leguri i to dobrog sastava. Ispitivanje površine i tvrdoće, kao i sam način obrade, pokazuju, da je njihova proizvodnja uslijedila u vrijeme kad se već dobro poznavala upotreba rude i odnosi omjera kod pravljenja legure. Isto tako, to vrijeme karakterizira sve bolje i znalačko poznavanje obrade kovina i metalurškog postupka. To nam ujedno potvrđuje i sastav nalaza odnosno tipologija nađenih predmeta.

Od nađenih kulturnih priloga iz ovog grobnog inventara opisat ćemo i klasificirati one predmete, kod kojih je cjelovitost bar donekle zadržana. Tu razvrstanu građu iznosimo na slikovnim tablama I, II i III.

TABLA I

Brončana dvospiralna fibula, izrađena u obliku naočara (Sl. 1) s karakterističnim dvodjelnim sastavom. Prvi dio ove kopče predstavlja tijelo (dužine 127 mm), a drugi samu iglu. Širinu fibule određuju spiralni koluti

(promjera 57 mm) oblikovani od žice kružnog profila (debljine 3 mm) u devet koncentričnih krugova. Spoj obaju koluta čini propletena osmica, konstruirana od dva pravilna kruga (promjera 24 mm), od žice romboidnog profila. Na stražnjoj strani kopče završetak odnosno početak jednog koluta ima petlju, a kod drugog kvačicu. Tu je utaknuta igla s plosnato iskovanom karikom (promjera 9 mm) koja se prema kraju postepeno stanjuje.

Brončani nakit s dva jednaka primjerka (Sl. 2 i 3). Oba ukrasna predmeta sastavljena su od dva dijela: od pločice i obruča. Okrugla pločica (promjera 69 mm) odlivena je tako, da u unutarnjem krugu (promjera 21 mm) ima debljinu 3.5 mm, koja se prema rubnoj liniji postepeno stanjuje sve do 1 mm debljine. U unutrašnjem krugu, nasuprotno, nalaze se trokutasti urezi u koje se uticao plosnati obruč (promjera 48, širine 23 i debljine 2 mm). Vanjska površina tog obruča pravilno je izbrazdana u 19 kolobara polukružnog presjeka, izvedenih lijevanjem. Ovi obruči ne zatvaraju puni krug, već se na završecima postupno stanjuju (na 10 mm) i na samom kraju formiraju slovo »T« (veličine 14×15 mm).

Pločice ovih predmeta nose na prednjoj strani ugraviran ukrasni motiv. To su tri urezana koncentrična kruga provedena u nejednakim razmacima (7 i 5 mm). U kružnim plohama, koje su nastale između urezanih brazda, izveden je ornament u tehnici tucanja. To je gotovo sistem utisnutih polukrugova s kojima se naizmjenice veže, jedan za drugim, sitan polumjesečasti, lučni zavoj. Gusti niz tog temeljnog ukrasa, izveden kontinuiranim uzlaznim i silaznim linijama, oblikuje vezani sistem trokutova. Tako dobiveni ritam od istog tipa ukrasa i izvedbe ponavlja se i u drugim zonama. Ponavljanjem i pomicanjem temeljnog ukrasnog sistema postignuta je živost ornamenta, zaokružena u skladnu cjelinu.

TABLA II

Brončana igla ukosnica s masivnom kuglastom glavicom (Sl. 1). Igla je na gornjem dijelu, ispod kugličaste glavice (promjera 6 mm), izvedena od žice (kružnog profila 3 mm) u duljini 133 mm, koja se postepeno stanjuje, tako da na kraju gotovo posve prelazi u šiljasti završetak. Na gornjem dijelu igle nalazi se karakterističan navoj. Taj ukrasni element nalazi se na dva mjesta neposredno ispod glavice. Svaki se od tih navoja sastoji od šest urezbarenih krugova. Obje cjeline s takvim nizom ukrasa raspoređene su u pravilnim razmacima.

Brončani obruč elipsoidnog oblika (Sl. 2), kojemu je v. os 170, a m. os 152 mm. Obruč je izveden tehnikom uvijanja od brončane žice okruglog profila (promjera 6.5 mm). Izvlačenjem navoja postignut je ukras, koji se prema krajevima pojavljuje zgusnutije, što je očit rezultat tehnike i načina izrađivanja. Obruč na oba kraja svršava u četvrtastom obliku, poput kocke. Na krajevima nalazimo malo produženje, iskivano u tanku traku, koja oblikuje kvačice (promjera 6 mm).

Brončana kopča u fragmentu (Sl. 3) malih dimenzija, posve istog tipa kao i primjerak kopče na T. I, sl. 1. Od ove znatno manje dvospiralne fibule sačuvan je samo dio tijela, i to kolut s iglom (promjera 36 mm). Jednako kao i opisana fibula, i ovaj ulomak ima koncentrično uvijenu žicu okruglog profila (3 mm). Kolut čini sedam posve pravilno i gusto motanih zavoja. Na stražnjoj strani ove kopče, jednako kao i na velikom primjerku, kraj žice se stanjuje i pravilno zavinut formira kvačicu. Na tom je mjestu utaknuta igla (okruglog profila od 2 mm), duljine 70 mm. Iгла na jednoj strani svršava šiljkom, a na drugoj plosnato iskovanom okruglom kvačicom (promjera 6 mm), koja je uvučena u kariku.

TABLA III

Brončani ukrasni predmet polukružna oblika (Sl. 1) poput polumjesečaste pločice, veličine 146×87 mm. Ovaj bi predmet, premda je nepotpun, mogao odgovarati t. zv. polumjesečastoj fibuli. Cijeli je komad odliven u jednom kalupu, premda se doimlje, kao da tijelo visi na akcentuiranom obruču. Međutim, to je samo efekt, koji je svjesno proveden još u osnovi.

Temeljni koncept ove »fibule« sastoji se od nekoliko kružnih elemenata u obliku koncentričnih krugova, varijabilna polumjera, od 49–75 mm. Tu su na primjer, od unutrašnjeg polukruga prema vanjskom, naglašena dva rebra trokutastog profila. Prvo se rebro na obje strane znatno produžuje (za 24 mm) iznad drugoga i stanjeno je na krajevima, gdje su, u sredini, izvrtane rupice. Prijelaz prema drugome rebro čini naglašena brazda. Dalje prema vanjskom luku nalazi se glatka ploča (širine 14 mm) sve do krajnje polukružne linije. Na njenom donjem rubu nalazimo gusti red od 26 izbušenih rupica (promjera 3 mm i u razmacima od 4 mm). U te rupice provučene su male karičice pačetvorinskog presjeka. Na tim karikama nalaze se privjesci odliveni u polovini kalupa sa varijabilnom duljinom (od 45–49 mm). Zajedno s ovim privjescima, cjelokupna visina predmeta iznosi 136 mm.

Ukras na tom predmetu izveden je u linearnoj tehnici gravure. Tako oba rebra na svom hrptu imaju sitne i gusto urezane rebraste brazde, postavljene okomito na zavojnu liniju. Pločica prema vanjskom radiusu ima ukrasni sistem od trokutasto oblikovane trake. Ta je traka, stvarno, gusto gravirani, vezani niz plitko urezanih polukružnih crtica. Takvom izvedbom dobiva se dojam niza trokutova, što daje i određeni ritam ovom ornamentu.

Staklena zrna (Sl. 2) nađena su u manjem broju. Među njima nalazimo bijelih, zelenkastoplavih i svjetloplavih primjeraka. Svega je jedan primjerak neproziran i tamnoplave boje, a ukrašen je ugrebenim kolobarima, u koje je naknadno ulivena bijela tvar. Taj niz zrna u raznovrsnoj skali nejednakih je veličina, a isto tako i raznolikog sastava. Promjeri pojedinih zrna iznose 8, 11, 14, 18, 19 pa sve do 22 mm. Isto su tako i nejednaki otvori rupa, provrtani radi nizanja, kod kojih prevladava promjer od 6 mm.

Ovaj kraći opis i snimci otkopanih priloga iz groba u Udbini dovoljno pokazuju predmete, koji se uklapaju u niz proizvoda prilično rasprostranjene pojave Željeznog doba. Takva pojava nije nipošto svojina samo užeg geografskog područja, kome pripada i ovaj grob, već je poznata i na širem prostranstvu. Ovakvi predmeti poznati su kako na jugu Evrope — naročito na Balkanskom poluotoku, gdje zalaze daleko u Grčku — tako isto i u subalpinskim područjima, kao i na jugu Apeninskog poluotoka.

Analogije opisanim priložima iz inventara ovog groba nalazimo već i u bližoj okolini. Takva se srodnost pokazuje ne samo u tipu i načinu obradbe, nego i u tehnici lijevanja, te općenito u cjelokupnom karakteru predmeta. U tom smislu nalazimo srodne, gotovo identične primjere dvospiralnoj kopči (T. I, Sl. 1), a isto tako i ulcmku manje fibule (T. II, Sl. 1). Takve kopče nalazimo prilično rasprostranjene u mnogim nalazištima okolnog područja Udbine. Štoviše, već i najbliža okolica daje nam nekoliko takvih fibula. Najbliži su nalazi iz mjesta Bilaj³, Trnovac³ i — malo zapadnije — Smiljan⁴, koji u potpunosti odgovaraju i gotovo da su identični s nalazima iz Udbine. Tomu možemo dodati još i nalazište u Širokoj Kuli⁵ s priložima, koji podjednako odgovaraju inventaru iz ovog groba. Pođemo li dalje u smjeru sjeverozapada, i to linijom starog puta još iz ranijeg doba, u sklopu prirodnog prolaza prema Senju, nalazimo isto takve priloge u nalazištu Prozor⁶. Dopunu ovim nalazima daju nam i novija iskopavanja u Drenovu Klancu⁷, a isto tako i raniji otkop kod Sv. Jurja⁸, kao i nalazi kod Vrepca⁹, zatim kod Lešća i Čakovca, pa iskopavanja u Dugoj Gori (kod Generalskog Stola), u Trošmarju, Kompolju¹⁰ i dr.

Relativno gusti niz nalaza jednakih priloga pokazuje veliku rasprostranjenost dvospiralnih fibula s izgledom naočara. Međutim, takva pojava nije samo u ovom kraju, nego se podjednako susreće i u nalazima na području Dalmacije. Tako je dovoljno da spomenemo područje Knina, gdje u porječju Krke nalazimo veći broj istorodnih nalaza. Dalje analogije nalazimo u Tiškovcu¹¹, u porječju Bitušnice, pa u Plavnu, Strmici, Golubiću, Otonu, Topolju¹² i drugim nalazištima, u kojima se pojavljuju dvospiralne fibule s izgledom naočara.

U unutrašnjosti nalazimo adekvatan primjer u nalazištu Jezerine¹³, a isto tako i dalje u tom kraju¹⁴ sve do najvećeg središta metala i kovinske proizvodnje, t. j. do Glasinca¹⁵. Ali kultura u Glasincu, premda je bogato diferencirana i u svom razvoju prošla kroz više perioda metalnog doba, nema u inventarima svojih nalazišta gotovo nijednog primjerka, koji bi bio identičan s ovim nalazom u Udbini. Ovakve fibule sa Glasinca, u svojim razvojnim stupnjevima¹⁶, nemaju u središnjem prijelazu od jedne na drugu spiralu konstruktivni element u obliku osmice.

Prema općoj sistematizaciji takvih fibula, kad dolazi do pojave osmice i njene primjene (a to je u kasnijem razvojnom stupnju), kopče imaju drugačiji tehnički svršetak nego prilozi iz ovog groba. Takvu pojavu nalazimo na Glasincu jedino u nalazima iz Kusača¹⁷. Doduše nije to osamljen primjer, jer slične priloge nalazimo i dalje, za vrijeme trajanja mlađeg perioda, poimence u nalazištima iz Ilijaka, Gosinje planine, Rusanovića i dr.¹⁸

S obzirom na opću i prilično raširenu pojavu takvih proizvoda ne samo u spomenutim područjima, nego i u daljim krajevima po srednjoj i južnoj Ev-

ropi²⁸, pokazuju se u samom načinu pravljenja veće ili manje razlike. Ta se diferencijacija pokazuje ne samo izgledom, nego i u tehničkoj provedbi. U našem primjerku iz Udbine nalazimo u usporedbi s drugim lokalitetima odstupanja osobito u sistemu prikopčavanja. Premda su gotovo svi tipovi kopča iz okolnog područja, u spomenutim nalazištima, dvodjelnog karaktera, ipak našim primjercima u potpunosti odgovaraju oni iz bliže okolice. Svi ovakvi prilozi iz navedenih nalazišta imaju iglu uklopljenu u karičici, a taj sistem nosi kod svih fibula istorodne karakteristike.

Drugi opet primjerci fibula, kao što su oni iz nalazišta u Bilaju, pa Lešcu i daljim lokalitetima, imaju za razliku od prethodnih, odvojeni dodatak. U tu svrhu posebno je priređena pločica, koja u funkcionalno provedenom zavoju postepeno prelazi u iglu. Nalazi sličnog tipa rasprostiru se jednako i prema jugu i prema sjeveru. Tako možemo pratiti tu pojavu sve do nalazišta Patela²⁹, a i dalje, još južnije. Obrnuto, u sjevernom smjeru produžuje se takva proizvodnja, primjerice, preko Vača²¹ i Hallstatta²² i dalje, na druga sjeverna područja²³. Isto se tako u prilično širokom prostranstvu primjenjuje i na Apeninskom poluotoku, kao što to pokazuju prilozi iz nalazišta Este, Villanova, Golasecca-Como, pa iz Etrurije i drugih lokaliteta²⁴.

Pojava tih vrsta fibula, ali sa svojstvenim značajkama, odgovara većinom i određenoj sredini, t. j. omeđenim geografskim prostorima. S obzirom na ograničeni (za sada) prostor u području, na kome se manifestirala pojava ovog tipa kopče s razradom, kao što je primjer iz Udbine, ona se može fiksirati kao specifično obilježje sjeverozapadnog dijela Balkanskog poluotoka. Iz navedenog slijedi, da bismo razrađeni tip fibula iz Udbine i bliže okoline mogli pripisati svojstvenoj proizvodnji određenog etničkog skupa na označenom području.

Iz inventara ovog groba imamo i dva primjerka jednog dosta rijetko nađenog brončanog nakita. Na T. I, Sl. 2 i 3 postavljen je djelomično složeni primjerak tog ukrasnog predmeta, komu je stvarna primjena još uvijek nepoznata. Moguća je pretpostavka, da se nosio kod ušiju tako, što bi se na omotanu vrpcu oko glave utaknuo kolut, a na njega objesila pločica. Isto tako kao i ranije i ovom bismo prilogu mogli naći analogije u nalazištima iz neposredne okoline; to su prije svega poznati lokalitet Smiljan²⁵, Široka Kula²⁶, zatim Vrebac²⁷, Prozor²⁸, pa Vlaško Polje i druga nalazišta.

Dodamo li ova dva predmeta ranije spomenutim dvospiralnim fibulama karaktera naočara, koje su u tehničkom pogledu razvijene, osobito s obzirom na prikopčanje, s odijeljenom iglom, to imamo još jedan specifični, neuobičajen elemenat. To je svojstveno obilježje ovog kraja, a ujedno i nedvojbeno temeljni elemenat u determiniranju regionalne proizvodnje u doba Ilira.

Nalaz brončane igle s T. II, Sl. 1 susrećemo isto tako kao i prije spomenute priloge u inventarima okolnih nalazišta. Usporedbu s ovim predmetom nalazimo u Prozoru, Kompolju²⁹, Smiljanu³⁰, u Širokoj Kuli³¹ i drugim nalazištima ovog kraja. Ali kod tog tipa moramo istaknuti, da igla ima posve kuglastu glavicu i, prema primjercima iz drugih nalazišta, to bi bio općenito varijabilni detalj, koji i djelomično diferira na tim područjima. Izvan ovog kraja, u unutrašnjosti nalazimo gotovo identične proizvode u prilogima iz tumulusa sa Plješivice na Glasincu³².

U inventaru groba iz Udbine nalazi se i brončani obruč (T. II, Sl. 2) kojemu isto tako možemo naći analogije u spomenutim nalazištima. Tu je prvenstveno spomenuti lokalitet u Smiljanu⁸⁸, zatim u Kopolju, Udbini, Vrepcu i drugdje. U pogledu funkcije ovog priloga, premda ne raspoložemo potrebnim elementima, možemo ga, prema okolnostima iz ostalih nalazišta, ipak identificirati kao prsni ukras ili kao ramenicu.

Brončani predmet reproduciran na T. III, Sl. 1 pripada ukrasnom prilogu, i to najvjerojatnije fibuli karakterističnog oblika, većeg formata. Ova polukružna ili polumjesečasta fibula uvrštava se među rjeđe nalaze ne samo u bližoj okolini, nego i na širem području. Zbog toga djelomičnu joj usporedbu ili pak vezu u temeljnom konceptu nalazimo istom u širem krugu okolnih zemalja. Tako je jedno od najbližih nalazišta Sv. Lucija⁸⁴, a također moraju biti uzeti u obzir i noviji nalazi iz Ribnika, pa Mokronoga i Križne gore. Dalje nas smjer usporedbe vodi sve do u Frög⁸⁵, a zatim i u Hallstatt⁸⁶. Razumljivo, da u takvom nizanju možemo otići i dalje, sve do Predmerice⁸⁷ i drugih nalazišta.

Osobitost ove vrste predmeta sastoji se naročito u tom, što imaju kao dodatak metalne štapiće u formi privjeska. Ovi dodaci uočljivo su slični s privjescima, kakve nalazimo u Prozoru na primjercima t. zv. metalnih kapa⁸⁸. S ovim karakteristikama inventar groba iz Udbine još više ulazi u krug nalazišta, koja su pripadala jednom plemenu — diferenciranom dijelu šire etničke skupine.

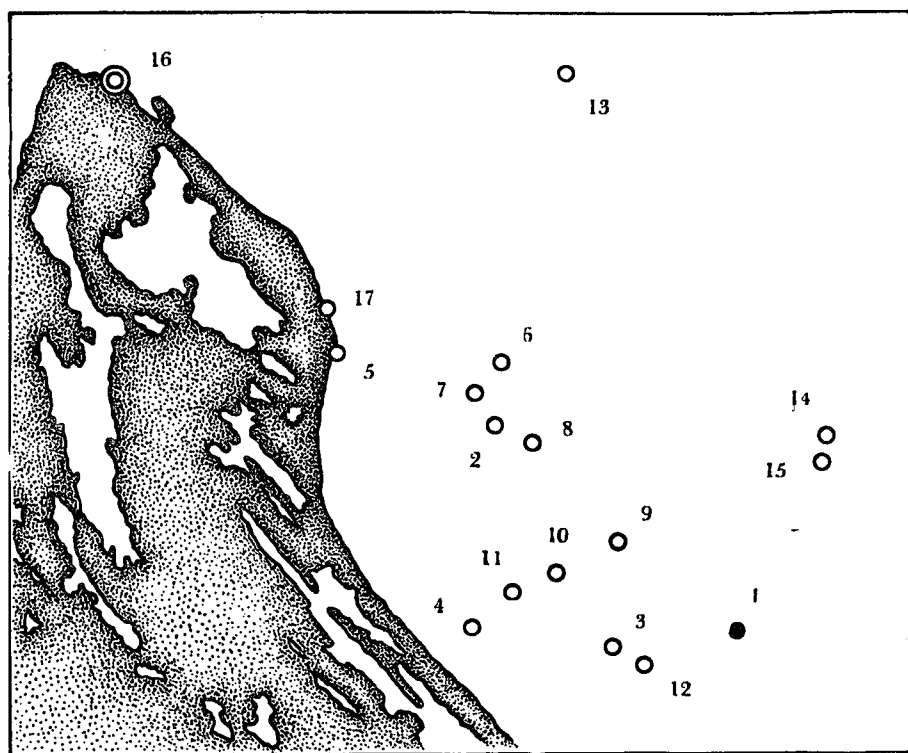
Pregledom i kraćim razmatranjem inventara iz ovog groba dobili smo uvid u vrst, tipove kao i područje upotrebe citiranih predmeta. Međutim, ostaje nam i nadalje nepotpun odgovor u pitanju namjene i funkcionalnosti pojedinih predmeta. U samom diferenciranju predmeta izražena je i stanovita specifičnost, koja s jedne strane upućuje na lokalna obilježja, a s druge na one opće pojave, koje su svojina samog razvoja i napretka i karakteristične u evoluciji metalnog doba.

S obzirom na diferenciranje i klasifikaciju prilozi iz ovog groba u Udbini ne čine jedinstvenu cjelinu. Iz tog inventara treba odijeliti brončanu iglu, koja se prema svom karakteru i izvedbi može uvrstiti u Kasno brončano doba⁸⁹. Kako smo joj, međutim, našli usporedbu u adekvatnom primjeru na Glasincu, u istu bismo fazu jednako mogli uključiti i druge slične primjerke iz nalazišta okolnog kraja. To bi bilo moguće tim više, što je glasinački tip u kronološkoj skali fiksiran kao nešto mlađa faza prema brončanom doba »D«, koje vrijedi za srednju Evropu⁹⁰. Iako ovaj predmet odgovara kasnoj fazi bronce, treba ga, premda nedostaje dokumentacija, uvrstiti u Starije željezno doba, zajedno s ostalim prilozima iz ovog groba. To je već i zbog toga, što prema drugim okolnostima i specifičnosti ovog kraja postoji prirodna mogućnost i puna opravdanost nastavka proizvodnje. Ovakvom pojavom ne bismo imali jedini primjer, gdje je pod tradicijom nastavljen proizvodnja i u mlađe doba.

Od drugih priloga treba spomenuti dvospiralne fibule naočarastog izgleda, kojima smo već ranije označili prostor raširenosti. Njihovo se podrijetlo djelomično spominje oko prvog milenija pr. n. doba, a kod nekih primjera još i dalje, t. j. još jedno stoljeće ranije⁹¹, i to na sjeverozapadnom dijelu Balkanskog poluotoka. Međutim, u našem primjeru pojava tih fibula u punom razvoju Željeznog doba prirodan je nastavak i rezultat razvoja i varijabilnosti temeljnog

elementa. Dodamo li tu i akcent lokalnih karakteristika, koji se u izvedbi ovih priloga i odražava, razumljiva je takva manifestacija, koja slijedi nakon određenog širenja starijih oblika najprije upotrebom, a zatim i eventualnim primanjem uzoraka iz neposredne okoline odnosno izvornog mjesta proizvodnje. Ranije spomenuta nalazišta, koja su nam poslužila u svrhu analogije, posjeduju u inventarima takve priloge, koji bi odgovarali hipotezi o njihovoj pripadnosti starijoj, a eventualno i početnoj fazi — prema općoj kronologiji metalnog doba.

Ovakvi proizvodi iz spomenutih nalazišta, kao primjerice Glasinac, vremenski se datiraju u fazu IV a (850-750), ali zalaze i u mlađu fazu s nastavkom u t. zv. IV b stupanj, koji se određuje u rasponu od 750-500 godina pr. n. doba⁴². Zatim, produžimo li prema sjevernim nalazištima kao što je na pr. Vače, vidjet ćemo, da ovakav proizvod odgovara njihovoj najstarijoj fazi, a to je Vače I,

Sl. 1. Uže područje nalazišta materijalne kulture Japoda:

1. Udbina, 2. Prozor, 3. Bilaj, 4. Trnovac, 5. Sv. Juraj, 6. Drenov Klanac, 7. Kompolje, 8. Lešće, 9. Široka Kula, 10. Lički Osik, 11. Smiljan, 12. Vrebac, 13. Generalski Stol, 14. Jezerine, 15. Ribići, 16. Rijeka, 17. Senj.

vremenski postavljenoj od 800-600 godina pr. n. doba⁴³. Kronološki je podjednako i na području Hallstatta, gdje se razvrstava ovakva građa u t. zv. »C« (III) stupanj, koji vremenski odgovara razdoblju oko 800-750 godina pr. n. doba⁴⁴.

Dodamo li uz ove dvospiralne kopče i nađene ukrasne priloge, kojima samo pretpostavljamo namjenu, još i brončani obruč, imamo više priloga, koji pripadaju navedenom užem području. Prema svim okolnostima i usporedbama i ovaj materijal možemo uvrstiti u isto vrijeme, samo s tom razlikom, da je moguća proizvodnja i upotreba u većem vremenskom rasponu. Istovremeno, takva nas pojava upućuje i na mogućnost djelomičnog odvajanja u proizvodnji, kao i njena kretanja prilično samostalnim putem, i to na dulje vrijeme.

Brončani predmet polumjesečastog oblika, kao i slični primjerci, imaju u kronološkoj skali približno podjednako mjesto. Prema nalazu iz Fröga, s datiranjem u Este II, t. j. od 800-500 godina pr. n. doba, pa donekle i prema Hallstattu III, mogao bi se svrstati u odgovarajući kronološki okvir. Isto tako na drugoj strani, t. j. prema Sv. Luciji, pa i dalje prema sjevernom i srednjem dijelu Apeninskog poluotoka, nalazimo više takvih pojava, kod kojih se vremensko datiranje približno poklapa.

Primjerak iz Istre datira se u prijelazno razdoblje Este I (1100-800) na Este II (800-500)⁴⁵ odnosno sve do u doba punog razvoja ove faze, a to vrijedi i za spomenuto nalazište u Frögu, kako smo već spomenuli. Dodamo li kod toga analogni primjer iz Bologne, koja građa ulazi u stupanj razvoja Benacci II (850-750, a prema drugoj kronologiji 950-750⁴⁶) odnosno, u nastavku, i u Benacci III (750-625)⁴⁷, imamo vremenski raspon, u kom su se i primjenjivale ovakve vrste proizvoda. Međutim, kod toga ne bismo smjeli mimoći u konačnoj obradi sve one razlike i svojstvene osobine, koje su izražene u materijalnim ostacima pojedinih krajeva i užih područja.

Prema tomu, iz ovih nekoliko usporedbi, kao i klasificiranih primjera postavljenih u kronološku skalu, mogli bismo odrediti približno vrijeme proizvodnje i upotrebe priloga iz inventara groba u Udbini. Iz danog pregleda slijedi, da taj cjelokupan inventar pripada Starijem željeznom doba u fazi punog razvoja. Izraženo u godinama, to bi odgovaralo vremenskom rasponu od oko 800-500 godina pr. n. doba. To je doba, koje je pripadalo dominaciji Ilira u ovim našim krajevima⁴⁸, a na ovom užem području već posve diferenciranom ilirskom plemenu Japoda⁴⁹. Međusobna izmjena materijalnih dobara, kao i uzori koji su se pojavljivali, dolazili su ne samo iz kontakta sa okolnim nego i često puta s udaljenim krajevima. Međutim, u punom cvatu željeznodobne kulture ovi naši krajevi, a posebice oni u Jadranskom kulturnom krugu, posjeduju svoje karakteristične osobine. U pogledu temeljnih elemenata, Iliri ovog kraja dosljedno su zadržali tradiciju kako u proizvodnji tako i u primjeni vlastitih originalnih zamisli, i to ne samo u toku Starijeg željeznog doba, nego i mnogo kasnije.

BILJEŠKE

- 1 Prilikom izvođenja zemljanih radova, u toku 1958. god., za novogradnju u Udbini neočekivano je u usjeku otkriven grob. Tom otkriću nije se odmah ni pridavala naročita pozornost i radovi su bili nastavljeni. Međutim, istom naknadnim trudom uspjelo je pokupiti raznovrsne predmete, koji su kao dio inventara pripadali ovom grobu. Da smo do tih novih priloga iz pretpovijesnog doba došli, možemo danas prvenstveno zahvaliti rentgenologu dru Vitomiru Kosu, koji se u to vrijeme prolazno zadržavao u samom mjestu. Njegovim interesom, zalaganjem i uložnim trudom, uz radnu grupu na samom radilištu, uspjelo je pokupiti priloge, koje ovdje i iznosimo. Kako se daljnjim pretraživanjem nije drugo ništa pronašlo, pretpostavlja se, da je sabrani materijal ujedno i cjelokupni grobni inventar. Međutim, ipak nemamo podataka, koji bi nam fiksirali, kako je taj grob izgledao, kakav je bio skelet i njegov položaj, zatim i ostali elementi, kao nužna popratna pojava.
- 2 Š. Ljubić, Popis arh. odj. Nar. zem. muzeja, Odsjek I, Zagreb 1889, T. IX, Sl. 24.
- 3 Š. Ljubić, o. c. ibid., T. X, Sl. 32.
- 4 V. Hoffiller, Prehistorijsko groblje u Smiljanu kod Gospića, Vjesnik Hrv. arh. društva Zagreb, NS VIII, Str. 195, sl. 25.
- 5 J. Brunšmid, Predmeti halštatskog doba iz grobova u Vranića gomili u Širokoj Kuli, Vjesnik Hrv. arh. društva Zagreb, NS V, Str. 64.
- 6 Š. Ljubić, Japudija i prehistorijsko otkriće u Prozoru kod Otočca, Vjesnik Hrv. arh. društva Zagreb, VII, Br. 1, T. II.
- 7 R. Bižić-Drechsler, Istraživanje nekropole praistorijskih Japoda u Kompolju, Arh. radovi i rasprave I, Zagreb 1959.
- 8 Š. Ljubić, Popis o. c. ibid., T. X.
- 9 J. Brunšmid, Grobovi halštatskog doba u Vrepcu kod Gospića, Vjesnik Hrv. arh. društva Zagreb, NS II, Str. 163; Nova iskapanja: R. Bižić-Drechsler, Naselje i grobovi prahistorijskih Japoda u Vrepcu, Vjesnik arh. muzeja u Zagrebu, treća serija I. Zagreb 1958.
- 10 Građa u Arheološkom muzeju u Zagrebu u obradi R. Bižić-Drechsler.
- 11 W. Buttler, Bronzefunde aus Norddalmatien und ihre Bedeutung für die Chronologie der Frühhallstattzeit Mitteleuropas, PZ XXIV, Bd 1933, 3/4 Heft, Str. 286, 289.
- 12 V. Miroslavljević, Metalni predmeti pretpovijesnog doba na području Knina, Arh. radovi i rasprave, III.

- 13 V. Radimsky, Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, V, Str. 27, 237, 299.
- 14 Ripač (Radimsky V. u Glasniku zem. muz. u Sarajevu, V 129, VII 309, 483); Sanski most (Fiala F. u Glasniku zem. muz. u Sarajevu, VI, 325., 428., VIII i IX); Drvar (Fiala F. u Glasniku zem. muz. u Sarajevu, VI 428); i dr. nalazišta.
- 15 A. Benac-B. Čović, Glasinac I, Sarajevo 1956.; Glasinac II, Sarajevo 1957. Gosinja planina, T. XI.; Rusanovići, T. XXXIV.
- 16 A. Benac-B. Čović, Glasinac II, Str. 59.
- 17 A. Benac-B. Čović, Glasinac II, o. c. ibid. str. 27, T. II, 15.
- 18 A. Benac-B. Čović, Glasinac II, o. c. ibid., T. VI, 8; T XI, 6, 7; T. IX.
- 19 Ebert, RLV, Bd III, Str. 290.
- 20 W. A. Heurtley, Prehistoric Macedonia, Cambridge 1939, Str. 240.
- 21 F. Starè, Vače, Ljubljana 1955, T. XXVI.
- 22 R. Forrer, Urgeschichte der Europäers, Stuttgart 1908, T. 159.
- 23 S. Foltiny, Zur Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens, Bonn 1955, Str. 40.
- 24 G. von Merhart, Studien über einige Gattungen von Bronzegefäßen, Festschrift des RG Zentralmuseums in Mainz, 1952, Bd II, Str. 62.; Ebert, RLV, o. c. ibid.
- 25 V. Hoffiller, o. c. ibid., Str. 198, T. 26, 7.
- 26 J. Brunšmid, o. c. ibid., Str. 68, T III., Sl. 10.
- 27 J. Brunšmid, o. c. ibid., Str. 163.
- 28 Š. Ljubić, Popis, o. c. ibid., T XVII.
- 29 Š. Ljubić, Japudija, o. c. ibid. i T. III.
- 30 V. Hoffiller, o. c. ibid., Str. 198.
- 31 J. Brunšmid, o. c. ibid., Str. 68.
- 32 A. Benac-B. Čović, Glasinac I, Plješivica T. XXI., Sl. 12.
- 33 V. Hoffiller, o. c. ibid.
- 34 F. Duhn-F. Messerschmidt, Italische Gräberkunde, Heidelberg 1939, Str. 110–112.
- 35 W. Modrijan, Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög, Kärnten Carinthia I, Klagenfurt 1957, Str. 12, 25–26.
- 36 E. von Sacken, Das Grabfeld von Hallstatt, Wien 1868, T XIII, 9, 9a; Ebert, RLV, Bd V, Str. 23, T 22.
- 37 J. Filip, Praveke československo, Praha 1948, T. 20; J. Schranil, Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens, Berlin 1928, T XXXVII.
- 38 Š. Ljubić, o. c. ibid., T III, T XVI.
- 39 O. Montelius, La civilisation primitive en Italie I, 1895, Str. 63.

- 40 A. Benac-B. Čović, Glasinac I, o. c. *ibid.*, Str. 38.
- 41 G. von Merhart, Blechgef. und Chronologie der Spätbronzezeit und Früheisenzeit Mitteleuropas, Act. d. I. Sess., Zürich 1950, Str. 215.
- 42 A. Benac-B. Čović, Glasinac II, o. c. *ibid.*, Str. 56–7.
- 43 F. Starè, Prazgodovinske Vače, Ljubljana 1954, Str. 173, Pr. 3.
- 44 P. Reinecke, Grabfunde der III Hallstattst. aus Süddeutschland, Die Altertümer, Bd V.
- 45 J. Sundwall, Villanovastudien, 1928; Ebert. RLV, Bd III, Str. 126 (Duhn)
- 46 D. Randall-Mac Iver, Villanovans and Early Etruscans, Oxford 1924, Str. 157.; The Iron Age in Italy, Oxford 1927, Str. 9–11.
- 47 N. Aberg, Bronzezeitl. und früheisenzeitl. Chronologie I, Stockholm 1930, Str. 149 ff.
- 48 Casson, Macedonia, Thrace and Illyria; Schütt, Unters. zur Gesch. der alten Illyrier; Seger (Reallex. der Vorgeschichte); Scala, Umriss der ältesten Gesch. Europas; Mayer, Gesch. des Altertums II; Kiepert, *Formae orbis antiqui*; *Fragm. histor. Graec.*; Pauli-Wissowa, RE; Lübkers, Reallex. der Klass. Altertums; zatim djela Kretschmera, Krahe, A. Mayera, isto i novija kao Rendića, Suića i drugih autora koji su dali priloge iz ove problematike šireg i užeg područja.
- 49 Zippel, Die Römische Herrschaft in Illyrien; Forbiger, Handbuch der alten Geographie von Europa III; Pichler, Austria Romana; Patsch, *Histor. Wanderungen im Karst u. a. der Adria*; Patsch, Iapodi; Pokorny, Zur Urgesch. der Kelten und Illyrier; Mayer, Die Sprache d. alten Illyrier; Mirosavljević, Central and Periph. Findings-Sites of Mater. Culture of the Territory of the Iapodians; i dr. djela.

ZUSAMMENFASSUNG

Die beiliegenden Tafeln geben ein Bild der Reste der materiellen Kultur aus dem in Udbina gefundenen Grabe. Dieses Material ist ein neuer Beitrag und eine Ergänzung der Funde und Fundorte der Lika. Die Durchsicht und Untersuchung dieser Beiträge gestatten einen Überblick sowohl über die Art und die Typen der Beiträge als auch über den gebietsweisen Gebrauch der betreffenden Gegenstände in einem bestimmten Bezirk.

In Bezug auf Differenzierung und Klassifikation zeigen die Beiträge aus dem Grabe in Udbina keine Einheitlichkeit. Ihre Verschiedenheit ist auf den ersten Blick erkenntlich. Vor allem gehört die Bronzenadel hierher, die wir nach Charakter und Ausführung in die späte Bronzezeit einreihen können. Nachdem ein gleichartiges Stück in Glasinac gefunden wurde, können wir vergleichsweise auch die übrigen Funde aus der näheren Umgebung dieses Bezirks in dieselbe Zeit einbeziehen. Diese Annahme ist umso mehr begründet, als der Typus von Glasinac chronologisch als etwas jüngere Phase festgelegt wurde im Vergleich zum Bronzezeitalter »D«, das für Mitteleuropa gilt.

Mit Rücksicht auf die lokalen Unterschiede in der Spezifizierung der Erzeugungsart sowie auf die allgemeinen Symptome des Fortschritts und der Entwicklung der Metallbearbeitung können wir diesen Gegenstand, sowie auch die übrigen Stücke aus diesem Grabe, obwohl er dem späten Bronzezeitalter angehört, dennoch in die ältere Eisenzeit einreichen. Dies ist umso mehr begründet, als andere Gegebenheiten und spezifische Umstände dieser Gegend die Fortsetzung der Erzeugung ermöglicht und gerechtfertigt haben. Es wäre dies keinesfalls das einzige Beispiel, dass unter dem Einfluss der Tradition der älteren Zeit die Erzeugung in der jüngeren fortgesetzt wurde.

Von den übrigen Gegenständen sind die doppelspiraligen wie Augengläser aussehenden Fibulae zu erwähnen, deren örtliches (räumliches) Ausdehnungsgebiet wir bereits früher kurz bezeichnet haben. Ihr erstes Erscheinen wird um die erste Jahrtausendwende vor n. Ä. gelegt, bei einigen Exemplaren im nordwestlichen Balkangebiet noch um ein Jahrhundert früher. In unserem Fall ist jedoch die spätere Erzeugung im ältesten Eisenzeitalter eine natürliche Fortsetzung, die sich aus der Variabilität des Grundelements ergibt. Wenn dazu noch örtliche Eigenarten betont

werden, die in der Ausführung der Gegenstände erkenntlich sind, ist eine derartige Erscheinung nach einer bestimmten Entwicklung älterer Formen, durchaus erklärlich. Dies bedeutet, dass unsere Exemplare nach Benutzung und bestimmter Entwicklung älterer Formen im älteren Eisenzeitalter durch Anwendung von Mustern aus der nächsten Umgebung entstehen konnten. Die vergleichsweise herangezogenen, bereit früher erwähnten Fundorte, besetzen Gegenstände die unserer Hypothese entsprechen so dass wir diese Gegenstände im Sinne der allgemeinen Chronologie in die ältere oder Anfangsphase einreihen können.

Die entsprechenden Erzeugnisse aus anderen Fundorten der Umgebung, beispielsweise aus Glasinac, werden zeitlich in die Phase IVa datiert (850–750), werden aber auch in die jüngere Phase IVb eingereiht, die die Zeit von 750–500 vor n. Ä. umfasst. Wenn wir weiter nordwärts gelegene Fundorte berücksichtigen, beispielsweise Vače, dann sehen wir, dass gleichartige Erzeugnisse der ältesten Phase angehören, der Phase Vače I, d. h. dem Zeitabschnitt 800–600 vor n. Ä. Das Gleiche gilt für das Gebiet von Hallstatt, wo das entsprechende Material in die Stufe C/III eingereiht wird (800–750 vor n. Ä.).

Die erwähnten doppelspiraligen Fibulae, sowie das gefundene Aufputzzubehör, dessen Gebrauch noch nicht festgestellt ist, und Bronzereif stellen die Gegenstände dar, die der engeren Umgebung dieses Bezirkes angehören. Nach den gegebenen Umständen und Vergleichen kann auch dieses Material in die gleiche Zeit eingereiht werden. Es ist jedoch möglich, dass die Erzeugung und Benutzung eine breitere Zeitspanne umfasst hat. Diese Tatsache weist auf die Möglichkeit hin, dass sich die Erzeugung durch längere Zeit teilweise abgesondert und selbständig entwickelt hat.

Wenn wir das seltenere Fundstück, den halbmondförmigen Bronzegegenstand und ähnliche Exemplare beurteilen, ersehen wir, dass sie chronologisch ungefähr denselben Platz einnehmen. Der Fund aus Frög, der als Este II (800–500 vor n. Ä.) und teilweise als Hallstatt III datiert wird, entspricht chronologisch vollkommen unseren Fundstücken. Wenn wir weiter die Richtung S. Lucia und noch weiter das nördliche und mittlere Gebiet der appeninischen Halbinsel verfolgen, finden wir Funde mit der ungefähr gleichen chronologischen Datierung. Das Beispiel aus Istrien gehört chronologisch zum Übergang aus der Phase Este I. in die Phase Este II, d. h. dem Zeitraum zwischen 800 u. 500 vor n. Ä. Dasselbe gilt, wie schon erwähnt ist, auch für die Funde aus Frög. Vergleichsweise ist das Beispiel von Bologna zu erwähnen: das Material gehört zur Entwicklungsstufe Benacci II (850–750) bzw. in der Fortsetzung zur Stufe Benacci III. Chronologisch bedeutet das die Zeitspanne 750–625 oder eine Variante der Stufe Benacci II, in welcher die Jahre auf die Zeit von 950–750 vor n. Ä. verlegt wurden – jene Zeit, in welcher Erzeugnisse dieser Art verwendet wurden. Allerdings dürfen dabei nicht jene Unterschiede und spezifischen Eigenschaften übersehen werden, die in den vorgefundenen Überresten einzelner engerer Gebiete, zum Ausdruck kommen.

Auf Grund der durchgeführten Vergleiche und nach chronologischen Klassifikation der einzelnen Exemplare können wir die Zeit der Erzeugung und der Verwendung der

Fundstücke aus dem Grabe in Udbina annähernd bestimmen. Die erwähnte Übersicht gestattet den Schluss, dass das gesamte Material dem älteren Eisenzeitalter und dessen Entwicklungsphasen angehört. Chronologisch kann der Zeitraum von 800–500 vor n. Ä. angenommen werden.

Das ist tatsächlich die Zeit der Vorherrschaft der Illyrier in unserem Lande, bzw. der Herrschaft des bereits durchwegs differenzierten illyrischen Volksstammes der Japoden in diesem engeren Gebiet. Zum Austausch und zur Änderung von Mustern kam es teilweise durch den Kontakt mit benachbarsten Gebieten und teilweise auch durch den Gütertausch. In der Vollblüte der Kultur der Eisenzeit besitzen immerhin unsere Gebiete, und zwar der gesamte mittlere Raum und insbesondere der adriatische Kulturkreis gewisse charakteristische Eigenarten. In Bezug auf die Grundelemente haben die Illyrier dieser Gebiete konsequent die Tradition der Erzeugung beibehalten und dieselbe mit eigenen originellen Ideen ausgestaltet und zwar nicht nur im Laufe der älteren, sondern auch noch später im Laufe der jüngeren Eisenzeit.

T A B L E

- TABLA I. Sl. 1. Brončana dvospiralna fibula tzv. naočarastog tipa. Sl. 2, 3. Brončani nakit (sljepoočni ukras?).
- TABLA II. Sl. 1. Brončana igla ukosnica. Sl. 2. Brončani obruč. Sl. 3. Fragment brončane kopče.
- TABLA III. Sl. 1. Brončani ukrasni predmet (polumjesečasta ili polukružna fibula?). Sl. 2. Primjerci staklenih zrnaca.
- TABLA IV. Gornji crtež: detalj i presjek okrugle pločice (T. I/2, 3) s ugraviranim ukrasnim motivom. Donji crtež: detalj i presjek tijela polukružnog predmeta (T. III/1) s ugraviranim motivom.

